

зрадивши та роззброївши українську армію в листопаді 1920 р. і спільно поділивши разом з більшовицькою Росією українські землі. Польща повинна це все глибоко усвідомити і більше ніколи в історії не повторювати таких помилок.

Джерела та література

1. Литвин С. Симон Петлюра у боротьбі за Самостійну Україну. Київ: Смолоскип, 2018. 680 с.
2. Мазепа І. Україна у вогні й бурі революції 1917–1921. Київ: Темпора, 2003. 608 с.
3. Надія і розчарування Українства. До 90-річчя підписання Варшавського договору між Українською Народною Республікою і Річчю Посполитою Польською / за ред. В. Сергійчука, М. Черненко. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2010. 264 с.
4. Польща та Україна в боротьбі за незалежність 1918–1920: збірник матеріалів Міжнародної Наукової конференції в Луцьку, 14–15 листопада 2008 р. / за ред. Тадеуша Кшонстка. Варшава–Київ, 2010. 524 с.
5. Сергійчук В. Українські державники: Симон Петлюра. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2009. 568 с.

Дяченко Вікторія

ВАРШАВСЬКА БИТВА 1920 р. У ФОКУСІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Анотація. Окреслено формування історичної пам'яті про Варшавську битву 1920 р. З'ясовано, що, з одного боку, колективна пам'ять виступає засобом пізнання минулими, поширює та закріплює відповідні пам'яттєві смисли, які сприяють державно-національному будівництву, з іншого – сама атуалізується та форматується під впливом відповідної політики пам'яті. Проаналізовано засоби формування образу та міфологізації Варшавської битви 1920 р. у польському суспільстві (через кіно, театр, реконструкції тощо). Виокремлено питання, які потребують подальшого наукового осмислення.

Ключові слова: Варшавська битва, історична пам'ять, Польща.

Abstract. The historical memory of the Warsaw Battle of 1920 is outlined. It has been found that, on the one hand, collective memory acts as a cognition of the past, extends and consolidates relevant memory meanings that contribute to nation-building, on the other - it itself is categorized and formatted under the influence of appropriate memory policy. The means of image formation and mythologization of the Warsaw Battle of 1920 in Polish society (through cinema, theatre, reconstruction, etc.) are analyzed. Issues that need further scientific reflection are highlighted.

Keywords: Battle of Warsaw, historical memory, Poland.

Для сучасних поляків «чудо над Віслою» є однією з найважливіших подій ХХ ст. [8], тобто точкою колективної пам'яті. У свідомості поляків ця подія стала визначальною віхою національної історії, процесу відновлення польської державності. Свого часу посол Великобританії у Берліні з 1920 р. по 1926 р. лорд Едвард Вінцент д'Абернон (D'Abernon) стверджував, що Варшавська битва виявилася переломною і вирішальною у світовій історії: «Коли б битва під Варшавою завершилася перемогою більшовиків, настав би

зворотний пункт у розвитку Європи, немає сумніву, що з падінням Варшави Центральна Європа стала б вікном для комуністичної пропаганди і для радянської інвазії» [2]. Суголосно йому звучать слова Президента РП Анджея Дуди (Andrzej Duda), який назвав Варшавську битву однією із битв за долі людства, де вдалося отримати перелом, завдяки якому вдалося подолати зростаючу в силі імперію зла [6]. Водночас, не варто забувати, що в українській та литовській історичній пам'яті 1920 р. – це рік зради союзу Пилсудський–Петлюра та рік втрати Вільнюса (за словами, наприклад, литовського історика Кароліса Зікараса (Karolis Zikaras), те, що є безсумніву перемогою Польщі, стало водночас початком однієї із найбільших воєнних поразок в історії сучасної литовської держави).

Нині одним із важливих елементів формування історичної пам'яті став кінематограф. Кіно актуалізує пам'ять про ті чи інші події, образи кінематографу запам'ятовуються і відкладаються у пам'яті значно легше, ніж виклади у наукових працях. Закодована у межах одного кінотексту інтерперетація історичних подій свідомо чи не свідомо зчитується глядачем, дає змогу подати їх крізь призму тієї чи іншої ідеології. Тож цілком очевидно, що не втратила актуальності теза щодо того, що «державна, впливаючи на тематику кіновиробництва, завжди буде вирішальним фактором для визначення програмної лінії виробництва. І тому краще, щоб вона це робила не опосередковано, через втручання, комісії, делегатури тощо, а виступала безпосередньо як вирішальний факт у визначенні кіновиробництва» [14]. Адже історичні стрічки часто-густо мають національні обертони, їм притаманні стереотипи та глорифікація. Не випадково чимало дискусій про сучасне історичне кіно та телесеріали зводять до питання про точність відтворення історичних деталей [10]. На переконання бельгійського теоретика кіно Філіпа Меєрса (Philippe Meers), дослідження кіно оперує в трикутнику між кінематографічним текстом (зміст, форма і стиль кінострічки), його контекстами (фінансовий та інституційний контекст виробництва, а також політичний, культурний, соціальний, історичний контексти кінематографа тощо) та глядацькими практиками [7].

Яскравим втіленням цієї тематики у польському художньому кіно стала перша 3D-стрічка Єжи Гоффмана (Jerzy Hoffman) «Варшавська битва 1920» (Bitwa warszawska 1920). Хоч відразу потрібно визнати, що коментатори, критики та й глядачі загалом сприйняли її без зайвого ентузіазму (як виняток можна назвати відгук Яцека Раковецького). Режисер, звертаючись до молоді, наголошував, що фільм «не є підручником з історії, хоча його акція занурена у реалії тих часів. Демонструє позиції і дії й історичних постатей, і звичайних людей... Моїм прагненням є, щоб фільм розбудив у молодих людях прагнення пізнання долі їхніх предків та дав змогу зрозуміти винятковість дій об'єднаної нації, які 1920 р. врятували не лише свій край, але й цілу Європу перед більшовизмом» [1; 4; 5]. Не випадково у рецензіях на стрічку час від часу виринало порівняння образів у роботі сучасного польського митця із візіями Генрика Сенкевіча [3; 9]. Адже у фільмі пропагується саме міф Варшавської битви (хоч варто визнати – не прямолінійно), який має

зміцнити переконання у «слушності нашої справи», у справедливості дій та вмотивованості керівників. Один із українських рецензентів, редактор «Історичної правди» Павло Солодько, згодом підсумував, що подібного штибу фільми важливі не історичною правдою, а атмосферою, адже вони оживляють мертві чорно-білі знімки початку сторіччя для звичайного громадянина, вони розповідають йому історію – хай навіть замість львівських професорів в цій історії задіяні наркомани з варшавської богеми (йдеться про один із історичних фактів «чуда над Віслою» – розшифровку більшовицького радіокоду, яка уможливила вибір правильного місця для контратаки польських військ) [13].

Тут же згадаємо про присутність теми Варшавської битви на театральній сцені. Зокрема, на сцені Старого театру ім. Гелени Моджейовської у Кракові Павел Демірські (Paweł Demirski) та Моніка Стшепка (Monika Strzepka) у виставі 2013 р. з однойменною назвою показали світ у розпаді, де «нічого не відбувається», де зустрічаються Пілсудський, Броневський, Вітос, Люксембург та так звані «звичайні» люди (селянин, акторка, легіоністи).

З-поміж інших проєктів, пов'язаних із функціонуванням Варшавської битви 1920 р. у історичній пам'яті поляків, варто назвати реконструкції, здійснені у Рембертові (Rembertów) та Оссові (Ossów, gm. Wołomin). Суспільний резонанс цих імпрез може підтвердити визнання реконструкції у Оссові «Історичною подією року» 2009 р. та «Туристичний продукт Мазовша» 2015 р. У цьому контексті варто нагадати про існування такого туристичного продукту, як «Шлях Варшавської битви 1920» (Szlak Bitwy Warszawskiej), який пропонує відвідати Оссова чи Радиміна, фортифікацій Твердині Модлін, пам'ятних місць Варшави. Тут же нагадаємо про нещодавні проєкти побудови пам'ятника Варшавської битви 1920 р. у Варшаві та музею Варшавської битви у Оссові.

Як висновки до проведеного аналізу варто ствердити функціонування пам'яті про Варшавську битву у польському суспільстві як націєцементуючого елемента. Водночас потрібно зважати на вплив пам'ятання про «чудо над Віслою» на сучасні міждержавні відносини, зокрема польсько-російські.

Джерела та література

1. Cud nad Wisła na wielkim ekranie: „Bitwa Warszawska 1920 roku” Jerzego Hoffmana. URL: <https://polskatimes.pl/cud-nadwisla-na-wielkim-ekranie-bitwa-warszawska-1920-roku-jerzego-hoffmana/ar/454827>
2. D'Aberton E. V. Osiemnasta decydująca bitwa w dziejach świata pod Warszawa 1920 r. / autor. przekł. z ang. przy współpr. tł. S. A. Arsena; oprac. i wyd. Artur Dobiecki; posł. Andrzej Ajnenkiel. Łomianki: Wydawnictwo LTW, 2010. 150 s.
3. Eisler J. 1920 Bitwa Warszawska. Pamięc.pl. 2015. Nr 7–8. S. 79–82.
4. Hoffman J. Sukces krwią malowany / rozm. przepr. Piotr Najsztub. Wprost. 2011. 9. XI (Nr 40). S. 80–84.

5. Hoffman J. Wywiad z Jerzym Hoffmanem, reżyserem filmu pt. «Bitwa Warszawska 1920» / rozm. przepr. Eliza Czapska. *Realia i co dalej...*: kwartalnik społeczno-polityczno-kulturalny. 2010. Nr 4. S. 117–120.
6. List na uroczystości z okazji 99. Rocznicy Bitwy Warszawskiej w Markach. URL: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/inne/art,1093,list-na-uroczystosci-z-okazji-99-rocznicy-bitwy-warszawskiej-w-markach.html>
7. Maltby Richard, Biltreyst Daniel, Meers Philippe, ed. *Explorations in New Cinema History: Approaches and Case Studies*. Chchester: Wiley-Blackwell, 2011. 335 p.
8. Najważniejsze wydarzenia, sukcesy i niepowodzenia w ostatnim stuleciu historii Polski. Komunikat z badań Nr 124/2018. Wrzesień 2018. URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_124_18.PDF
9. Nowak A. Anty-Katyn: czy zwycięży rosyjska propaganda? / rozm. przepr. Rafał Pazio. *Najwyższy Czas!*: pismo konserwatywno-liberalne. 2010. 12. VIII (Nr 33/34). S. IX.
10. Гюрата А. Тема історичної пам'яті та ностальгії у турецькому кінематографі. *Наукові записки Українського католицького університету. Серія: Журналістика. Медіакомунікації*. 2015. Ч. VII. С. 74–85.
11. Рахаева О. В. Русские мотивы в польском кино. *Киноведческие записки: историко-теоретический журнал*. 2012. № 100–101. С. 222–237.
12. Сариуш-Вольська М. Трансформація національної пам'яті у польському кіно. *Наукові записки Українського католицького університету. Серія: Журналістика. Медіакомунікації*. 2015. Ч. VII. С. 112–118.
13. Солодько П. «Варшавська битва» – просто кіно пролюбов і війну. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2011/11/3/61164/>
14. Шатова Е. Н. Польское кино первых послевоенных лет (1944–1956): влияние цензуры на судьбу и содержание кинотекста. *Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина*. 2015. Т. 2. Философия. № 4. С. 272–282.

Захарова Ольга

УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ НА ВОЛИНІ: СТИХІЙНИЙ ФАКТОР ТА РУШІЙНА СИЛА

***Анотація.** У тезах розглянуто деякі аспекти україно-польського протистояння на Волині 1943–1944 рр., проаналізовано вплив холмських подій на розгортання антипольських акцій, а також висвітлено причини, що розпалювали вогнище конфлікту і зумовили його масовий характер.*

***Ключові слова:** україно-польський конфлікт, Холмицина, Волинь, стихійний фактор.*

***Abstract.** The article provides some aspects of the Ukrainian-Polish confrontation in Volyn in 1943–1944, analyzes the impact of the conflict in Kholmshyna on the anti-Polish actions and examines the reasons that escalated the conflict and caused its mass character.*

***Keywords:** Ukrainian-Polish confrontation, Kholmshyna, Volyn, mass character.*

Однією із найпроблемніших сторінок польсько-української історії є взаємини українців і поляків періоду Другої світової війни. Аналіз причин цих складних взаємин приводить нас ще до початку ХХ ст., у яке українці та поляки входили народами, розділеними двома імперіями – Російською та Австро-Угорською. Тривала відсутність у них власних держав з чітко окресленими кордонами і є коренем кровопролитних конфліктів, адже їхне